

**ULUSLARARASI GİRESUN VE DOĞU KARADENİZ
SOSYAL BİLİMLER SEMPOZYUMU**

09 - 11 Ekim 2008

**BİLDİRİLER
I**

**ULUSLARARASI GİRESUN VE DOĞU KARADENİZ
SOSYAL BİLİMLER SEMPOZYUMU**

Yayın Kurulu
Prof. Dr. Halit ÇAL / Prof. Dr. Necati DEMİR
Prof. Dr. Feridun EMECEN / Prof. Dr. Bahaeddin YEDİYILDIZ

Yayına Hazırlık
Gazanfer İLTAR

Belge Araştırma
Mehmet FATSA

İmla ve Tashih
Mustafa AÇA - Selcan Alperay KAŞLI - Ali Rıza YAĞLI

Sempozyum Fotoğrafları
Yafez KILIÇ - Hulusi GÜLEÇ- Tolunay KURDOĞLU

Tasarım ve Uygulama
Gökarp KABACAOĞLU - Serhat KABASAKALOĞLU

Baskı ve Cilt
Önder Matbaacılık Ltd. Şti.
Tel: 0 312 418 94 10 ANKARA

ISBN: 978-975-94723-6-8

Ankara 2009

Kitabın telif hakları Giresun Belediyesi'ne aittir, tamamı veya bir kısmı izinsiz basılamaz,
çoğaltılamaz, kaynak gösterilmeden iktibas yapılamaz.

GİRESUN BELEDİYESİ
Tel: 0454 216 10 50
www.giresun.bel.tr

Giresun ve Doğu Karadeniz
Sosyal Bilimler Sempozyumu

BÜYÜK SELÇUKLULAR'IN DOĞU KARADENİZ BÖLGESİ'NE YÖNELİK FAALİYETLERİ

Dr. CİHAN PİYADEOĞLU
İstanbul Üniversitesi

1040 yılında gerçekleşen Dandanakan Savaşı'nda Gazneliler'e üstünlük sağlayan Selçuklular, bu sayede devletlerini kurma yolunda büyük bir engeli aşmış oldular. Savaş sonrasında Merv'de topladıkları kurultayda da o ana kadar ele geçirmiş oldukları toprakları kendi aralarında paylaşan Selçuklular, bu paylaşımına henüz ele geçirmediikleri bölgeleri de dahil etmişlerdi. Ülkenin doğu kısımları büyük kardeş Çağrı Bey'in hâkimiyetinde kalırken, batı kısımlar aynı zamanda büyük sultan olarak tahta çıkan Tuğrul Bey'e bırakılmıştı. Bu tarihten itibaren sistemli bir fetih faaliyetine girişen Selçuklular'ın ilk hedefi Azerbaycan olmuş, daha sonra da Musul-Diyarbakır arasında kalan bölgelere yönelik fetih düşünceleri fiyata dökülmüştü. Anadolu'nun kuzeyine yönelik ilk faaliyet ise Musa Yabgu'nun oğlu şehzade Hasan'ın Pasin ve Erzurum yörelerine yapmış olduğu akın olarak göze çarpmaktadır. Ancak Bizans'ın, 1047-1048 tarihinde Büyük Zap Suyu Vadisi'nde yapılan savaşı kazanmasıyla birlikte Şehzade Hasan şehit düşmüştür. Onun ölümüne çok üzülen Tuğrul Bey, anne bir kardeşi İbrahim Yinal'ı Azerbaycan Genel Valiliği'ne atayarak Kutalmış'la birlikte Hasan'ın intikamını almakla görevlendirmişti. Hemen harekete geçen İbrahim Yinal ve Kutalmış, o sırada Hasankale taraflarında karargâh kuran Bizans kuvvetlerine doğru hareket etmiş, Erzurum'u ele geçirdikten sonra Pasin ovasına gelmişti. Bu harekâtın Gümüşhane ve Trabzon'a kadar bile yayıldığına dair rivayetler de bulunmaktadır. Hatta İbrahim Yinal'ın yeğeni Mehmed Bey kumandasındaki Türkmen gruplarının Boğaziçi'ne kadar ulaştıkları da ayrıca söylenmektedir. Burada yapılan savaşı kazanan Selçuklular olmuş, Erzurum'un ele geçirilmesiyle birlikte Doğu Karadeniz Bölgesi'ne bir adım daha yaklaşmıştır.

Doğu Karadeniz Bölgesi'ne geçişi sağlayan en önemli merkezlerden biri olan Bayburt, Selçuklular'ın Anadolu'ya ilk geldikleri dönemlerden

BÜYÜK SELÇUKLULAR'IN DOĞU KARADENİZ BÖLGESİ'NE YÖNELİK FAALİYETLERİ

İtibaren Türkler'in yerleşimine açılan bölgelerden biri olmuştur. Tuğrul Bey, 1054 yılındaki Anadolu Seferi'nde ordusunun bir kısmını Çoruh vadisi ile Bayburt dolaylarının ele geçirilmesiyle görevlendirmiş, neticede bu bölgeler Selçuklu hâkimiyeti altına girmiştir. Bayburt alındıktan sonra Trabzon yöresine ilerleyen ordu, kışın yaklaşması sonucunda geri çekilmek durumunda kalmıştır¹. Sultan Tuğrul Bey'in ölümünden sonra Selçuklu tahtını ele geçiren Alp Arslan (1063-1072), 1064 yılında Kafkasya'ya en önemli seferlerinden birini gerçekleştirdikten sonra, 1067-1068 tarihinde ikinci kez olmak üzere Aras nehrini geçmişti. Daha ziyade Gürcistan coğrafyasında faaliyet gösterilen bu sefer sırasında, bir grup Selçuklu akıncısı Trabzon'a kadar olan bölgelere de akınlarda bulunmuştu. 1067 tarihinde fethedilen diğer bir Doğu Karadeniz şehri de Niksar olmuş ve şehir Türkmenler tarafından yağmalanmıştı². Trabzon'a yapılan akınlar sonucunda bölgede Selçuklu hâkimiyetinin tam manasıyla sağlanamadığı anlaşılmaktadır. Nitekim Urfalı Mateos³, Malazgirt Savaşı'na hazırlanan Romanos Diogenes'in ülkenin önemli bölgeleri ile birlikte, Trabzon'dan çok sayıda asker topladığını kaydetmektedir. Bu bilgi sayesinde Trabzon'un Selçuklular'ın hâkimiyetinde olmadığı açık bir şekilde anlaşılmaktadır.

Büyük Selçuklular'ın Doğu Karadeniz'e yönelik sistemli faaliyetleri ise Malazgirt Savaşı'ndan sonra başlamaktadır. Bizans İmparatoru Romanos Diogenes'e karşı kazanılan büyük zaferden sonra Sultan Alp Arslan, yapılan anlaşma neticesinde imparatoru serbest bırakmıştır. Sultan Alp Arslan, başlarında iki hâcibin bulunduğu 200 kişilik bir kuvveti imparatorun maiyetine vererek onu ülkesine uğurlamış, ancak imparatorun esir düştüğü haberi İstanbul'a ulaştığında VII. Mihael, Bizans tahtını ele geçirmişti. Tahtını tekrar ele geçirmek üzere harekete geçen Romanos Diogenes iki kez mağlup olmuş, hile ile ele geçirildikten kısa süre sonra da ölmüştü. Romanos Diogenes'in ölümü sonrası Sultan Alp Arslan onunla yaptığı anlaşmanın geçersiz kalmasından hareketle başta Kutalmış'ın oğulları olmak üzere pek çok Selçuklu şehzade ve emîrini Anadolu'nun fethine memur etmişti. Reşidüddin Fazlullah⁴ bu olayı şu şekilde nakletmektedir: "*İmparatorun bu halini sultana bildirdiklerinde beylere Bizans ülkesinin içlerine doğru yürümelerini, orada fethedecekleri yerlerin kendilerine, oğul ve torunlarına ait olacağını ve onlardan başka hiç kimsenin buralara tasarruf etmeyeceğini*

¹ Mükrimin Halil Yınanç, *Türkiye Tarihi: Selçuklu Devri I Anadolu'nun Fethi*, İstanbul 1934, s. 28; Ernst Honigmann, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, çev. Fikret İşıltan, İstanbul 1970, s. 179; Köymen, *Tuğrul Bey*, s. 57; Osman Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, İstanbul 1993, s. 40; Ali Sevim, *Anadolu'nun Fethi, Selçuklular Dönemi*, Ankara 1988, s. 34; Halit Özdemir, *Artvin Tarihi*, Artvin 2002, s. 47.

² Turan, *Türkiye*, s. 20; Cahen, *Türklerin Anadolu'ya*, s. 22; Sevim, *Anadolu'nun Fethi*, s. 46; Sevim-Merçil, aynı eser, s. 55.

³ *Vekayi-Nâme*, s. 140.

⁴ Reşidüddin Fazlullah, *Camii't-tevârih*, nşr. Ahmed Ateş, C. II, 5. Cüz, TTKY, Ankara 1999, s. 38-39; Ayrıca bk. Faruk Sümer-Ali Sevim, *İslâm Kaynaklarına Göre Malazgirt Savaşı (Metinler ve Çevirileri)*, TTKY, Ankara 1971, s. 64; Krş. Mükrimin Halil Yınanç, "Dânişmendîler", *İA*, III, 468.

bildirdi. Bunun üzerine Emîr Saltuk, Erzurum'u bölge ve yöresini tamamıyla ele geçirdi. ...Dânişmend, Kayseri, Zamantı, Sivas, Develi, Tokat, Niksar ve Amasya'yı zapt etti. Mengüçük Gazi, Erzincan, Kemah, Köğonya (Şebinkarahisar) ve diğer bazı yerleri fethetti." Sultan Alp Arslan'ın vermiş olduğu emir sonrasında bu tarihten itibaren Büyük Selçuklular'ın Doğu Karadeniz Bölgesi üzerindeki faaliyetleri daha ziyade adı geçen kumandanlar eliyle yürütölmeye başlanacaktı.

Kazanılan büyük zaferin de vermiş olduğu heyecanla Horasan üzerinden gelen Türkmenler bütün Anadolu'ya yayılmış ve zaferi takip eden ilk yıllarda Türk akıncıları Trabzon yöresini ele geçirmişlerdi. Sultan Melikşah (1072-1092)'ın saltanatının ilk zamanlarında batıya yönelen Selçuklu Türkmenleri, Anadolu'nun batısındaki fetihlere öncelik vermiş, bu dönemde daha ziyade yeni teşkilatlanmaya başlayan Türkiye Selçukluları'nın faaliyetleri önem kazanmıştır. Buna rağmen coğrafya olarak Büyük Selçuklular'ın hâkimiyet sahasına daha yakın olan Doğu Karadeniz sahillerinde görölen fetih faaliyetlerinin ise zayıf kaldığı görölmüştür⁵. Türkmenlerin Doğu Karadeniz bölgesindeki faaliyetlerinden rahatsız olan Bizans komutanı Theodore Gabras, üç yıldan fazla Türkler'in elinde kalan Trabzon ve çevresini 1075 yılında Türkmenlerden geri almıştır. Bu başarısından sonra İstanbul'a giden Theodore Gabras, Bizans İmparatoru I. Aleksios Komnenos (1081-1118) tarafından Trabzon merkezli Khaldiya Theması'nın valiliğine atanmıştır⁶. Bu tayin Selçuklular'ın Doğu Karadeniz Bölgesi'ne yönelik faaliyetlerine darbe vuran en önemli gelişmelerden biri olmuştur.

Sultan Melikşah'ın 1078-1079 tarihinde başlatmış olduğu Kafkasya hareketi, Emîr Ahmed'in sultan tarafından kumandan tayin edilmesiyle neticelenmişti. Diğer taraftan Bizans'ın doğu sınırlarında hâkim olan Bizanslı komutan Grigor işe Gürcü kralını metbu tanımıştı. Bölgeye gelen Emîr Ahmed, Gürcü kralını 24 Haziran 1080 tarihinde ağır bir yenilgiye uğrattıktan sonra Grigor'un elinde bulunan yerleri hâkimiyeti altına almıştı. Bölgede Gürcü hâkimiyetinden memnun olmayan Hristiyanlar da onunla birlikte hareket etmeye başlamışlardı. Gürcü kralını bir kez daha mağlup eden Ahmed, hâkimiyet sahası olan Errân'a döndükten sonra Ebû Yakûb ve İsa Böri adındaki emîrleri geri döndüğü bölgelerde fetih faaliyetlerinde bulunmaları konusunda teşvik etmişti. Bunun üzerine Ebû Yakup ile İsa Böri, 1080 yılında beraberlerinde bulunan Türkmenlerle birlikte pek çok yer yanında Şavşat ve Ardanoç'a hâkim olmuşlardı⁷.

Bir sonraki yıl tekrar harekete geçen Ebû Yakûb ile İsa Böri, Çoruh

⁵ Turan, *Türkiye*, s. 67; Sevim-Merçil, aynı eser, s. 89.

⁶ Anna Komnena, *Alexiad*, çev. Bilge Umar, İstanbul 1996, s. 261; Faruk Sümer, *Tirebolu Tarihi*, İstanbul 1992, s. 22; Ralph-Johannes Lilie, "Twelfth-Century Byzantine and Turkish States", *Byzantinische Forschungen*, Amsterdam 1991, s. 45.

⁷ Marie Félicité Brosset, *Gürcistan Tarihi (Eski Çağlardan 1212 Yılına Kadar)*, çev. Hrant D. Andreasyan, notlar ve yayına haz. Erdoğan Merçil, TTKY, Ankara 2003, s. 306-307; Turan, *Türkiye*, s. 39; Sevim-Merçil, aynı eser, s. 94.

BÜYÜK SELÇUKLULAR'IN DOĞU KARADENİZ BÖLGESİ'NE YÖNELİK FAALİYETLERİ

vadisinden Trabzon'a kadarki bölgeyi ele geçirmişti. Hatta Trabzon'u da ele geçirdiklerine dair bilgiler mevcuttur. Bu iki kumandana bağlı bulunan kalabalık Türkmen grupları, develeri, atları ve koyun sürüleri ile birlikte yeni fethedilen bölgelere gelerek yerleşmişlerdi. Özellikle Trabzon ve çevresindeki dağlık bölgelere yerleşen bu Türkmenler, daha ziyade Çepni Türkleri idi. Ancak, Karadeniz Bölgesi'nde çok güçlü bir durumda bulunan Theodore Gabras, Sülüğ Bey idaresinde olan bu bölgeyi tekrar geri almış, köylere ve yaylalara çekilen Türkmenleri ise buradan uzaklaştırmaya muvaffak olamamıştır⁸.

Malazgirt Savaşı'ndan Sonra Kurulan Bazı Beyliklerin Doğu Karadeniz Bölgesi'ne Yönelik Faaliyetleri

Yukarıda bahsettiğimiz üç kumandan Saltuklular, Dânişmendiler ve Mengüçlüklüler adıyla anılan üç beylik kurdular. Üç bey de ilk zamanlarda Büyük Selçuklu Devleti'ni metbu tanıdığı için, onlar vasıtasıyla Doğu Karadeniz Bölgesi'ne yönelen faaliyetlerin de Büyük Selçuklu Devleti'ne aitmiş gibi değerlendirilmesi uygun olacaktır. Dânişmendiler'in kurucusu olan Dânişmend Gazi, kendisine iktâ edilen Sivas'ı fethederek burayı kendisine merkez yaptıktan sonra Çorum, Amasya, Gömenek, Tokat, Turhal, Zile şehirlerini fethetmiş, daha sonra Canik Havzası'nı ele geçirerek Türkmen yerleşimine açmıştır. Diğer bir rivayete göre⁹ kuvvetlerini ikiye bölen Dânişmend Gazi, birinci kuvvetin başına amcaoğlu Çavlı Bey'i, diğerinin başına da diğer amcaoğlu Sevlî Bey'i getirmiş ve onlardan Samsun, Giresun ve Trabzon'un alınmasını istemiştir. Sevlî Bey aldığı emir üzerine Ladik civarından harekete geçmiş, kısa sürede Samsun, Çarşamba, Ünye, Giresun ile birlikte Trabzon'u da ele geçirerek daha doğuya ilerlemiştir. Diğer taraftan Dânişmend Gazi, Niksar'a hareket etmiş, bu şehrin Bizanslılar tarafından iyi tahkim edilmesi sebebiyle başarılı olamamıştır. Ancak Theodore Gabras ile yapılan son mücadelenin kazanılmasıyla birlikte Niksar fethedilmiş, hatta Karadeniz Bölgesi'ne yönelik hedefler de düşünülerek başkent Sivas'tan Niksar'a taşınmıştır. Bu tarihten sonra Trabzon'a hâkim bulunan Theodore Gabras ile sürekli bir mücadele içinde kalmıştır. Trabzon'da âdeta bağımsız bir şekilde hüküm süren Theodore, Niksar ve Şebinkarahisar'ı Emir Dânişmend, kuvvetlerine karşı müdafaa etmeye gayret göstermiş ve Khaldiya Theması'nın sınırlarını Bayburt civarına kadar genişletmiştir. Ayrıca Trabzon'u doğudan gelen Gürcü akınlarına karşı da savunmuştur.

⁸ İbrahim Kafesoğlu, *Sultan Melikşah Devrinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu*, İstanbul 1953, s. 114; Kırzioğlu, aynı eser, s. 77 vd.; Sevim-Merçil, aynı eser, s. 94; Orhan Naci Ak, *Rize Tarihi*, Rize 2000, s. 33; Ergin Ayan, "Trabzon Dukalığı: Gabras Ailesi", *Karadeniz Tarihi Sempozyumu 25-26 Mayıs 2005*, Trabzon 2007, I, 55.

⁹ Ömer Akbulut, *Trabzon Cumhuriyetten Evvel Tarih ve Valiler*, Trabzon 1955, s. 61; Akbulut (aynı yer), ayrıca Trabzon ve çevresinin küçük bir beylik haline getirilerek başına Sevlî Bey'in getirildiğini, 1075'ten 1085' kadar Türkmenler'in de akın akın buraya gelerek yerleştiklerini belirtmektedir. Ancak bu bilgi diğer kaynaklarla çelişmektedir.

Theodore Gabras'ın 1098'de Bayburt yakınlarında Dânişmend Gazi'nin oğlu İsmail ile tutuştuğu bir savaşta öldürülmesinden sonra oğlu Gregory Gabras (Taronites) 1103'te Khaldiya Teması'nın valiliğine atanmıştır. Bu savaştan sonra Bayburt tekrar Türk topraklarına katılırken, İmparator II. Ioannes, Dânişmendliler'e karşı bir saldırı politikası izlemeye başlamış, ancak bunda pek başarılı olamamıştır¹⁰.

Selçuklular'ın Doğu Karadeniz Bölgesi'ne yönelik faaliyetlerinin en önemli temsilcilerinden biri olan Dânişmend Gazi'nin 1085 yılından sonra öldüğü ve onun ölümünden sonra yerine oğlu Gümüştekin Gazi'nin geçtiğine dair bir görüş ileri sürülmektedir¹¹. Bu dönem beyliğin en kudretli olduğu zaman olarak da kabul edilmektedir. Bahsettiğimiz zaman diliminde konumuzla ilgili gerçekleşen en önemli olay, 1101 yılında Türkiye Selçukluları'nın hâkimiyetinde bulunan Ankara'yı ele geçiren Haçlı kuvvetlerinin Amasya ve Niksar'a yönelmesi sonrasında Dânişmend (veya Gümüştekin) Gazi, I. Kılıçarslan ile Halep Selçuklu Meliki Rıdvan'ın ittifakı sayesinde Merzifon yakınlarında bozguna uğratılmasıdır. Müttefik Türk kuvvetlerinin uyguladığı taktik gereği Türk hâkimiyeti altındaki bölgelere çekilen Haçlılar, Niksar'ı ele geçireceklerini düşünerek harekâtına devam etmiş ve 2 Ağustos 1101 tarihinde Merzifon yakınlarına varmıştı. Yaklaşık bir aydır lojistik destekten mahrum kalan ve iyice yorulan Haçlılar'ın bu durumunu değerlendirmek isteyen Türk kuvvetleri ise hemen saldırıya geçmişti. Ancak Haçlı ordusunun kendilerinden on kat daha fazla olması, Türkler'in zaferinin gecikmesine neden olmuştu. Kuşatılmış olan ve bu çemberden kurtulmanın faydasızlığını anlayan Haçlılar, 5 Ağustos 1101 tarihinde savaş düzeni almışlardı. Tüm gün süren savaşın ardından Haçlıların liderleri, yaya askerler, kadınlar, çocuklar ve yaşlıları ordugâhta bırakarak geceleyin kaçmayı tercih etmişlerdi. Büyük Selçuklu Devleti'nin tabiiyetinde olduğu dönemdeki faaliyetlerine kısaca değindiğimiz Dânişmendliler Beyliği, Dânişmend Gazi (veya Gümüştekin Gazi)'nin 1104 tarihinde vefat etmesinden sonra idareyi ele alan Emîr Gazi zamanında Türkiye Selçuklu Devletini metbu tanımıştır¹².

¹⁰ Yınanç, *Anadolu'nun Fethi*, s. 58; Erdoğan Merçil, *Müslüman-Türk Devletleri Tarihi*, TTKY, Ankara 1993, s. 253; Alexis G. C. Savvides, *The Turks and Byzantium*, Athens 1996, s. 137; Sümer, *Tirebolu*, s. 22; Ralph-Johannes Lilie, aynı makale, s. 46; Muhammet Beşir Aşan, "Bazı Anadolu Türk Beyliklerinin Trabzon ile Olan İlişkileri", *Cumhuriyet'in 75. Osmanlı Devleti'nin 700. Yılında Trabzon Tarihi İlmî Toplantısı (6-8 Kasım 1998) Bildiriler*, Trabzon 1999, s. 126; Kamil Şahin, *Dânişmendliler Döneminde Niksar (1071-1178)*, Niksar 1999, s. 36.

¹¹ Bk. Abdülkerim Özeydin, "Dânişmendliler", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, VIII, 469. Ancak bu görüş Mükrimin Halil Yınanç (Dânişmendliler, *İA*, III, 475) ve Osman Turan (*Türkiye*, s. 135) tarafından desteklenmemektedir.

¹² Süryani Mihail, *Vakainame*, çev. H. D. Andreasyan, TTK'nda basılmamış çeviri, Ankara 1944, II. Kısım, s. 30; İbnü'l-Esir, X, 248; Turan, *Türkiye*, s. 165; Merçil, *Müslüman-Türk*, s. 254; Aşan, aynı makale, s. 126; Abdülkerim Özeydin, "Dânişmend Gazi", *DİA*, VIII, 468-470; aynı mlf., *Dânişmendliler, DİA*, VIII, 469; Işın Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Ordularına Karşı Mücadele Selçuklu-Dânişmendli İşbirliği", *Dânişmendliler Döneminde Niksar'da Tıp, Tarih ve Kültür Sempozyumu*, Tokat 2000, s. 80 vd; Muhtarrem Kesik, "Dânişmendliler-Türkiye Selçuklu Devleti İlişkileri 1116-1164", *Dânişmendliler Döneminde Niksar'da Tıp, Tarih ve Kültür Sempozyumu*, Tokat 2000, s. 52.

BÜYÜK SELÇUKLULAR'IN DOĞU KARADENİZ BÖLGESİ'NE YÖNELİK FAALİYETLERİ

Büyük Selçuklular adına Doğu Karadeniz Bölgesi'nde faaliyet gösteren diğer bir kumandanın da Mengüçük Gazi olduğunu yukarıda belirtmiştik. Malazgirt Savaşı'ndan sonra kendisine iktâ edilen yerleri fethetmek üzere harekete geçen Mengüçük Gazi, Şebinkarahisar'dan sahile kadar olan bölgelerde fetih faaliyetlerinde bulunmuştur. Mengüçüklüler'in hâkim olduğu diğer bir Doğu Karadeniz şehri ise Gümüşhane olmuştur. 1119'dan önce Trabzon valiliğine atanan Konstantin Gabras, bölgeye yerleşmiş bulunan Türkmenler'den de destek alarak bölgeyi Bizans'tan bağımsız bir şekilde idare etmiştir. 1140 sonlarına kadar Trabzon'da hüküm sürdüğü kesin olan Konstantin Gabras, Trabzon çevresinde bazı bölgelere hâkim bulunan Mengüçüklü İshak ile ittifak yapmıştır¹³. Konstantin Gabras ile Mengüçüklü İshak'ın meydana getirdiği ittifak 1120'de Artuklu Belek ve Dânişmendli Melik Gazi kuvvetleri ile Gümüşhane Şiran yakınlarında karşılaşmıştır. Bu savaşta Trabzon ve Mengüçüklü ittifakı mağlup olmuş ve çok ağır bir zayıf verdikleri bu mücadelede her ikisi de esir düşmüştür. Bu savaşta Konstantin Gabras'ın 5.000 askerinin öldürüldüğü belirtilmektedir. İshak Bey, Artuklu Belek'in damadı olduğu için canını kurtarmaya muvaffak olurken, Konstantin Gabras 30.000 dinar fidye ödeyerek serbest kalabilmiştir¹⁴.

Malazgirt Savaşı'ndan sonra Doğu Karadeniz Bölgesi'nde faaliyet gösteren beyliklerden bir diğeri de Saltuklular'dır. Erzurum merkezli kurulan bu devletin hâkimiyet sahasının daha ziyade Erzurum, Oltu, İspir, Tercan, Bayburt olmasına rağmen Rize ve tüm Çoruh havzasının da Saltuklular Beyliği'nin hâkimiyet sınırları içinde yer aldığı belirtilmektedir. Hatta Rize, Malazgirt Savaşı'ndan kısa bir süre sonra Türkler tarafından fethedilmiş bölgeler arasında yer almıştır¹⁵. Ancak bölgedeki bu hâkimiyetin çok güçlü temellere dayandığını söylemek çok kolay olmayacaktır. Nitekim coğrafi şartlar sebebiyle özellikle Rize ve doğusundaki hâkimiyeti sağlamak Barbur'ta oranla daha zor gerçekleşen bir durumdur.

Sonuç

Büyük Selçuklu Devleti'nin kurulmasının hemen sonrasında başlayan düzenli Anadolu fetihleri Malazgirt Savaşı'ndan sonra daha sistemli olmuş, zamanla bu harekât daha ziyade Anadolu'nun yurt edinilmesine yönelik faaliyet halini almıştı. Özellikle kurulan beylikler sayesinde bu süreç hızlandırılmış olsa da, Büyük Selçuklular, Doğu Karadeniz'de Orta Anadolu'da olduğu kadar sağlam tutunamamıştır. Bunkaki en önemli sebep coğrafi şartlar ve bölgenin iklim koşulları ile açıklanabilir. Nitekim

¹³ Yınanç, *Anadolu'nun Fethi*, s. 58; Sümer, *Tirebolu*, s. 22; Faruk Sümer, "Mengüçüklüler", *DİA*, XXIX, 139; Aşan, aynı makale, s. 126.

¹⁴ Gregory Abu'l-Farac (Bar Hebraeus), *Abû'l Farac Tarihi*, çev. Ömer Rıza Doğrul, TTKY, Ankara 1945, II, 356; Turan, *Türkiye*, s. 163; Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, çev. Erol Üyepazarcı, İstanbul 2000, s. 23; Cahen, *Türklerin Anadolu'ya*, s. 49 vd.; Merçil, *Müslüman-Türk*, s. 275; İlyas Karagöz, *Tarihsel Süreçte Trabzon Halkı*, Trabzon 1998, s. 24; Ayan, Gabras Ailesi, s. 55-66; Sümer, Mengüçüklüler, *DİA*, 139; Aşan, aynı makale, s. 127.

¹⁵ Yınanç, *Anadolu'nun Fethi*, s. 74; Kırzioğlu, aynı eser, s. 80; Haşim Karpuz, *Rize*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992, s. 10.

Türkmenler'in Anadolu'ya gelmelerini sağlayan en önemli nedenlerden biri hayvanlarına yeni ve verimli otlaklar bulabilmektir. Ancak Doğu Karadeniz Bölgesi'nin yüksek kesimler haricinde hayvancılığa dair özellikleri haiz olduğunu söylemek pek mümkün görünmemektedir. Arazi nispeten sarp ve yaz mevsimi Orta Anadolu'ya göre çok daha kısadır. Trabzon'da yarı bağımsız düklük kuran Theodore Gabras'ın faaliyetleri de hâkimiyetin daha geç sağlanmasındaki diğer bir önemli etken olmuştur. Bütün bunlara Büyük Selçuklular'ın denizcilikle de pek irtibatları olmaması unsurunu da eklemek yerinde olacaktır.